

України в рамках забезпечення гендерної рівності. На нашу думку, реалізація гендерної політики в діяльності Збройних Сил України не лише певною мірою гарантує дотримання рівних прав та можливостей військовослужбовців та військовослужбовців, а й гарантує впровадження європейських стандартів рівності, що дозволить мають позитивний вплив на боєздатність.

Література

1. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>.

2. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

3. Грицай І.О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.

4. Загуменна Ю.О., Греля Д.П. Проблема гендерного балансу у національних збройних силах: теоретико-правовий аспект. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 18 травня 2023 року). Хмельницький: Вид-во НаДпсу, 2023. С. 122-127.

УДК 340(043.2)

Калюжний Р.А., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сучасні тенденції розвитку України надають особливої актуальності темі правових цінностей. Зміни системи соціальних орієнтирів і потреб обумовили необхідність відповідних перетворень в усіх сферах суспільного життя. Змінюється і право, роль якого в житті суспільства все більше зростає. Відображаючи сформовані соціальні потреби, право, з одного боку, змушене «підлаштовуватися» під постійні зміни, а з іншого – саме виступає інструментом, за допомогою якого можна якнайшвидше і найякісніше здійснити необхідні перетворення. Проблема визначення правової цінності на сучасному етапі розвитку українського суспільства, без сумніву, є досить значимою, оскільки без її належного дослідження неможливо оптимізувати механізм правового регулювання, налаштувати

правову систему на соціальну плідну роботу, що є однією з важливих передумов подальшого прогресивного розвитку нашої країни.

Поняття цінностей багатозначне, адже його зміст розкривається через виокремлення основних характеристик, які так чи інакше притаманні різним формам їх буття: «користь», «необхідність», «нормативність» тощо. В науковій літературі етимологічний смисл терміна «цінність» достатньо простий та відповідає самому терміну – це те, що цінять люди, тобто предмети, речі, явища природи і суспільства, людські вчинки, прояви культури. Цінність виступає як судження, що впливає із оцінки існуючого предмета чи явища людством або суспільством [1, с. 69]. Цінності впорядковують дійсність, вносять в неї осмислення, оціночні моменти, дозволяють порівнювати свою поведінку з нормою, ідеалом, ціллю, яка виступає в якості зразка, еталона.

Цінність як філософсько-правова категорія вперше отримує свій розвиток в 60-ті роки XIX ст. в працях німецького філософа Р.Г. Лотце. Саме він порушив питання визначення критеріїв цінності, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в цінностях. Пізніше, в 1902 році для позначення сфери філософських проблем, які відносяться до цінностей, французьким педагогом і філософом Полем Лапі введений термін «аксіологія» (від грец. *axia* – цінність і *logos* – вчення).

Наукове поняття «цінність» широко використовується не лише в аксіології, філософському вченні про природу цінностей, їх місці в реальності, про їх структуру і зв'язки різних цінностей між собою. Це наукове поняття достатньо активно використовується в юриспруденції, яка визначає (правову сутність цінності) як конкретні соціально-правові явища правові засоби та механізми.

Цінності – це передусім сфера світогляду який є способом не вивчення і пояснення відповідних феноменів, зокрема права, а його духовного освоєння, інтерпретації [2, с. 30].

Проблеми цінностей в гранично широкому смислі неминуче виникають в епохи знецінення культурних традицій і розхитування ідеологічних підвалин суспільства.

Розвиток такого напрямку філософії права як аксіологія (вчення про цінності) дозволив охарактеризувати місце і роль права в житті суспільства більш чітко і ґрунтовно. Право в суспільстві в умовах цивілізації з аксіологічної точки зору – це не лише необхідність, засіб соціального регулювання, але і соціальна цінність, соціальне благо.

Осмислення сенсу права як соціального феномену буде найглибшим при застосуванні аксіологічного підходу. Право – єдиний можливий засіб повноцінної реалізації таких людських цінностей як свобода, рівність, справедливість тощо, і саме тому воно є цінністю. Але право – не просто інструмент, воно виступає також самостійною цінністю культури, яка

посідає гідне місце серед інших її цінностей. Вивчаючи право, слід аналізувати і питання про правові цінності [3, с. 4].

У праві, як писав Г. Гегель, «людина повинна знайти свій розум, повинна, отже, розглядати розумність права» [4, с. 57]. Перенесення аксіологічної проблематики в соціальну (а особливо правову) сферу нині відбувається під знаком того, що за твердженням К. Горобця, всі елементи буття-існування пронизані ціннісними значеннями, а тому людина є його ціннісним центром [5, с. 13].

Констатація існування особливої аксіологічної сфери права – це шлях до обґрунтування культурної специфіки права. Дійсно, ніде, крім права, немає таких цінностей, як конституція, законність, правопорядок, права людини, правосуддя та ін.

Аксіологічний підхід до права дозволяє акцентувати увагу на тих сторонах правової дійсності, які пов'язані з відношенням людей до законодавства та правосуддя, з вибором ними шляхів досягнення особистих і суспільних цілей і тощо. Визнання правових цінностей є першим кроком до досягнення високого рівня правосвідомості, активної правомірної поведінки, до охорони і примноження всіх цінностей суспільства.

Для характеристики правової цінності необхідно, перш за все, звернути увагу на позиції, що характеризують право як невід'ємну ознаку і складову частину людської цивілізації, а саме на роль права в системі суспільних відносин, особливості правового регулювання як способу впливу на суспільні відносини, конкретні функції права, механізми дії права та ін.

Право являє собою не лише соціальний регулятор, але і соціальну цінність. Будучи частиною культури певного соціуму, право тісно взаємопов'язане з традицією і системою цінностей, сформованих в процесі соціалізації. Правові цінності як основоположні характеристики правової системи здійснюють вплив на механізми правового регулювання. В свою чергу, модернізація правової системи і її окремих елементів відображаються, зокрема і на ціннісних орієнтирах конкретного суспільства.

З одного боку, цінностям притаманна така риса, як динамізм, детермінований соціально-економічними, політичними та ідеологічними факторами. Це можна прослідкувати, наприкладі зміни суспільного ладу, який призводить до зміни правових цінностей.

З іншого боку, цінності мають такі властивості, як абсолютність, тісно пов'язану з цивілізаційним значенням права. Така властивість проявляється в незмінності абсолютних універсальних цінностей.

Статус цінностей в праві можуть бути різні факти і явища матеріального та ідеального характеру: матеріальні предмети і блага,

суспільні відносини, людські вчинки, вольові феномени (мотиви, спонукання), ідеї, ідеальні цілі, соціальні інститути. Вони є правовими цінностями, оскільки лежать в основі права і правопорядку, вони виступають в якості ідеального обґрунтування права, закріплюються і охороняються правовими нормами, складають цілі права і його інститутів [6, с. 94].

Особливе значення мають деякі соціальні цінності, які з часом набувають характеру також і правових цінностей. В якості високих ідеалів вони пронизують суспільну правосвідомість і стають основними принципами права. Такими є свобода, рівність, справедливість, демократія, порядок, мир, безпека. Поряд з ними існують і специфічні правові цінності загального значення, такі як ідея права, ідея стабільної законності, правова реальність тощо. Дані цінності одночасно є ідеалами і здійснюються реальною людською практикою. В праві вони закріплюються в тій чи іншій якості. Проте, в деяких випадках суспільна та індивідуальна правосвідомість можуть сприймати їх лише як цінність ідеальну, як ідеальні цілі політичної і правотворчої програми.

В сучасній Україні соціально-правові цінності знаходяться на стадії становлення у зв'язку з тим, що попередні цінності зруйновані слідом за розпадом радянської держави, втратою застарілих світоглядних устоїв і провідної об'єднавчої національної ідеї, яка формується під впливом цінностей.

В той же час не варто абсолютизувати право в якості самостійного фактора зміни суспільного життя, автономного від традицій та цінностей даного суспільства. Його відмінність від інших сфер культури заключається в тому, що право – найбільш консервативна її частина. Це пов'язане не лише з ускладненим, формалізованим порядком його зміни, наявністю спеціального законотворчого органу, уповноваженого змінювати правові норми, достатньо серйозною та довгою підготовкою законопроектів, а і з тим, що моральні ідеали суспільства і виражене в праві уявлення про справедливість змінюються досить рідко.

Резюмуючи вищевикладений матеріал, варто відмітити, що особливу роль в процесі модернізації правової системи відіграють вибрані орієнтири формування структури аксіологічного фундаменту. В умовах зростання глобальної системної кризи важливе значення має пошук не лише шляхів розвитку держави (громадянського суспільства) в економічних і правових межах, але і соціокультурних стратегій, здатних укріпити і зберегти систему правових традицій і цінностей.

Система правових цінностей, їх типізація і обґрунтування є основоположним вектором в процесі збереження культурно-історичних цінностей. Від обсягу інновацій, використовуваних в процесі модернізації правової системи, буде залежати подальше збереження традицій, основою

якої виступає система цінностей, притаманних суспільству в конкретний історичний період, їх еволюція у відповідності з викликами сучасності, а також стійкість розвитку правової системи і збереження національної ідентичності.

Література

1. Зубець В.М. Два типи ціннісних вимірів. Філософія науки. 2000. № 4. С. 69.
2. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с.
3. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини в праві: монографія. Київ: НАВСУ. 2000. 200 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Філософія права. 1990. 424 с.
5. Горобець К.В. Аксиосфера права: філософський і юридичний дискурс: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 218 с.
6. Чернописька В. Проблема дефініції «правових цінностей» у сучасному науковому дискурсі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2020. № 1. Т. 7. С. 94.

УДК 340.1(043.2)

Клещенко Н.О., к.ю.н., науковий співробітник,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: СУТНІСНІ ВИМІРИ

Громадянське суспільство в сучасному розумінні його сутності являє собою складну, розмаїту систему індивідів, громад і організацій, кількість яких постійно зростає, а структурно-функціональні характеристики – урізноманітнюються. З 2014 року в Україні, а особливо з 24 лютого 2022 року розвиток громадянського суспільства набуває нових рис та динаміки. Це можна було простежити у контексті ухвалення та реалізації державних рішень при проведенні низки реформ та в боротьбі з корупцією, здійсненні контролю за діями органів влади тощо.

Дійсно, початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну ознаменував небачене раніше посилення ролі громадянського суспільства в усіх напрямках діяльності держави. Зокрема зросла активність громадян в оборонній системі країни. І мова не про загальну мобілізацію, а про патріотичний дух українських громадян щодо захисту своєї землі, що проявився у потоці добровольців до лав Збройних Сил і територіальної оборони на початку війни. Потужна волонтерська